

Religiozni elementi u stvaralaštvu A. G. Matoša

Uz 150. obljetnicu književnikova rođenja (1873.–2023.)

*Marijan Steiner**

Veliki Matoš. Esejist, feljtonist, putopisac, pripovjedač, pjesnik — istinska legenda hrvatske književne moderne. Jedan od nenadmašnih hrvatskih pisaca koji svojim stilom, lucidnošću, dubinom misli svijetli do danas. A kakav bi tek trag ostavio da je živio više od 41 godine, kada ga je bolest grla konačno shrvala! Vrhunski književni esteta kroz sve je svoje pisanje naglašeno provlačio domoljublje. Pri pisanju bitan mu je doživljaj, dojam, a ne toliko misaono raspravljanje o stvarnosti svijeta i čovjeka. Stoga je i volio manje književne oblike i pjesništvo gdje je lakše mogla doći do izražaja njegova lirski, impresionistička duša. Matoš je istovremeno rodoljub i kozmopolit, europski lutalac i zaljubljenik u svoju Hrvatsku. A temeljno mu je mjerilo pisanja otkrivanje misterija ljepote, pa kaže: »Ljepota je osjećajem potencirana istina« (Matoš, 1973, XVII, 62). Književnost je za njega bila vrhunska umjetnost, najjači estetski doživljaj.

Nije se posebno bavio religioznom problematikom, ali je religiozno ozračje uočljivo u njegovu spisateljskom djelu. O odnosu modernizma i religioznih vidika u Matoševu djelu Šimundža piše: »Modernizam mu je ušao duboko u dušu, i to ne samo estetski, u poetskom smislu, nego i u misaono–životnom sadržaju, sekularistički. Vjeri i vjerskim stvarima, stoga, poglavito dogmatskim postavkama i tradicionalnim vrednotama, prilazi subjektivno i kritički. Taj mu je subjektivistički kritičizam veoma uočljiv; uporno ga je pratio i često inspirirao, te ga u duhu vremena na svoj način liberalno i modernistički obilježio« (Šimundža, 2004, 134). Iako Matoš ne raspravlja o Bogu i teološkim pitanjima, u svoje pisanje uključuje religiozne crte. Brojnim i opširnijim citatima iz Matoševih djela ukazat ćemo na mjesta gdje se nalaze religiozni motivi.

U njegovim je pripovijestima i putopisima o domovinskim krajolicima nenametljivo prisutna vjera. Tako u eseju *Kod kuće* čitamo: »‘Sva narav ubavog i krasnog Zagorja jedna je pjesma.’ I u toj pjesmi nema ništa tuđe najintimnijem karakteru hrvatske duše. Poezija starih, sa zemljom i vegetacijom izjednačenih krovova, jeftini sjaj Madone na raskršćima, prijazni Hvaljen Isus ispod krotkih

* Dr. sc. Marijan Steiner, umirovljeni profesor Filozofsko–teološkog instituta Družbe Isusove i Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Adresa: Makedonska 23, 11000, Beograd, Republika Srbija. E–adresa: marijan.steiner@isusovci.hr

očiju [...] Mjestom dominira župni dvorac kao savojski château, a dolje crkva pred kojom se lane (1904) morahu seljacima zakleti junkeri da ‘ne buju više mađaroni’« (Matoš, 1973, IV, 40–41).

Katkad duboke domoljubne osjećaje povezuje s vjerničkim zanosom i asociirajući na neke biblijske pojmove, što dolazi do izražaja primjerice u parafrazi hrvatske himne *Lijepa naša domovino*: »Domovino, lijepa naša domovino, dogmo skepse, čežnja našeg ropstva, vezo naša s Bogom i čovječanstvom, jedina dužnosti i najviši naš zakone, zipko i grobe, kruše naš svagdašnji, slatko mlijeko jezika majčinoga, drevna kraljevino o koju se na skrletnoj krpi kockaju vjerolomnici kao za roba afrikanskoga, draga, sveta, gažena, mučenička zemlja naša Hrvatska! [...] I nad našim vodama, nad Savom, Dravom, Kupom, Neretvom, Krkom, Vrbasom i Dunavom lebdi Duh Gospodnji, koji je u Hrvatskoj duh hrvatski« (Matoš, 1973, IV, 296–297).

U pjesmi *Iseljenik (Balada)* Matoš na temelju vlastitoga životnoga iskustva ističe kako su jedina utjeha i potpora hrvatskomu iseljeniku vjera i Bog:

*Na dalek evo krećem put
Sram tužnih tuđih strana
Od bola puca moja grud,
U srcu pišti rana:
Oj zbogom kućo, drago selo, zbogom,
Ja ostadoh samac, sam sa svojim Bogom.*

(Matoš, 1973, V, 66)

U Matoševu pisanju ne dolazi posebno do izražaja činjenica da je redovito provodio praznike u Brezovici kod svećenika Ante Pinterovića, rodaka svoje majke. No zna se uz tu okolnost prisjetiti i religioznih događaja. Također ga je malo zanimalo odgojni i pastoralni rad tadašnjega svećenstva, a izuzetak mu je bilo djelovanje povezano s nacionalnim pitanjem. Matoš kao uvjereni pravaš cijeni svećenike koji rade za narodnu stvar. Tako u jednom dijalogu kaže: »Vi pak, velečasni, kao župnik možete za narod učiniti isto onoliko kao kanonik. Sjetite se sirotičinog darka u Svetom Pismu. Velika zadužbina, mali darak iz srca čista i dobrovoljne duše, može narodu više koristiti više od svih milijuna. Tko sebe ne daje, ništa ne daje. I Isukrst je tako, nemajući ništa osim svoje sirotinje, dao sebe svim ljudima« (Matoš, 1973, II, 202–203).

U nekim prilikama izražava svoj mitološki sinkretizam lara i penata (duhovnih zaštitnika obitelji staroga Rima), primjerice u crticama o Božiću ili Uskrsu. Tu je više riječ o blagdanu proljeća i vječnoga života u stalnom kružnom ponavljanju nego o pravom značenju i smislu kršćanskih svetkovina.

Novela *Za narod* poetično opisuje slavljenje sv. mise. Spominje dječje pjevanje te na vrlo dojmljiv način govori o molitvama baka i staraca koje su povezane s njihovim plačem i suzama: »Zvonjava na tornju umukne, a kad svećenik pođe k žrtveniku, zazujaše i poletiše molitve seljačke kao na med pčelac iz uljanika, zabrujaše glasne orgulje, diže se pjesma u svečanom, pobožnom i čistom zanosu,

nad dječjim pojanjem krili se alt učiteljičin kao nad živim gnijezdom slavujica, te dolje bake i starci osjećaju na čelu blagoslov andeoskog mekanog krila, pa se kroz suze udaraju i lupaju pokorničkim žuljevitim šakama po uplašenom, neukom i rasplakanom srcu. Plač je molitva našeg puka, a suza je zvijezda njegovih nebesa« (Matoš, 1973, II, 218).

Pisac osjeća i doživljava dušu našega naroda, napose onih jednostavnih i malenih. Matoš gleda pobožni puk koji u iskrenosti vjere živi u povezanosti s Kristom patnikom, gledajući ga na raspelima svojih krajeva. Kao Zagrepčanin u ovdje navedenom tekstu služi se i kajkavštinom, kako bi još više izrazio blizinu običnomu čovjeku: »Ali ne, nema narod, naš narod vjere filozofa i teologa. Njegov Krist je siromašak, prikovan na krst, njegova nevinost što strada, njegov brat u stradanju, što ga vida svaki dan na seoskim raskrižjima, na brdima i dolinama. On živi od Krista i sa Kristom kao od kruha i s kruhom pjevajući mu kao svom djetetu: *Lepa moja ti rožica / Mili sinek moj, / Kak dišeća fiolica, / Dragi golub moj, / Moj lilium lepi, beli, / Vesel mi budi, / Oj ti klinčec moj zeleni, / Sladko zavusni!*« (Matoš, 1973, XVI, 86)

Kad izriče svoju vjeru u Krista i njegovo poslanje, Matoš to opet povezuje s domoljubljem i rodoljubljem (*Na Božić!*): »Jest. On je Sin Božji, jer je najveći Sin Čovječji [...] Mir Vama, Hrvati, koji stradate, koji patite i za ljubavlju i slobodom ljudskom čeznete u sjeni Njegovog žuljevitog, krvavog križa! Vjerujte, spasit će Vas vjera, a pošto je vjera i hrvatska Sloboda, vjerujte u slobodu i radite za nju [...] Vjerujte u domovinu i molite se za nju, Bogu ljubavi i mučeništva, slobode i potpunog požrtvovanja. [...] Naša božićnica neka razvedri i zalutale Hrvate, kao što neka obraduje svakoga tko ide stopama Onoga koji je spasio svijet« (Matoš, 1973, XV, 296–298).

Matoš ulazi i u moralno–etičku problematiku, pri čemu ističući napose značaj ljudske savjesti. Važno je imati ljestvicu vrijednosti, pri čemu pojam odnosno ideju dobra uzdiže na pijedestal (*Bog Uskrsa*): »Samo život duha je od vrijednosti. Taj glas duše javlja se u nama kao glas savjesti. Glas savjesti je glas Božji i onaj koji taj glas vječno sluša sin je Božji, dijete je Božje, on je sin i dijete duha. U svakome, pa i najgorem čovjeku, tinja u duši ta sveta vatra, u svakome je čovjeku Bog, i zato treba ljubiti svakog čovjeka i zlo vraćati dobrim. Dobro čini zbog dobra i zbog ničega drugoga« (Matoš, 1973, V, 172).

Naš pisac ponekad razmišlja upravo egzistencijalistički, naglašeno pesimistički, pa i očajnički. U panteističkom ozračju izriče svoje misli u obliku pitanja koje postavlja čovjek tražeći smisao svojega postojanja (*O tebi i meni*): »— Gdje mi je izvor, kamo tečem, u koje mutne okeane, tko sam i čiji sam? — vapim, i oblak mi veli: ti si kaplja, kamen mi veli: ti si zemlja, plamen mi veli: ti si žižak, nebo mi veli: ti si uzduh.

O, sve sam ja, sve je puno mene i mojih teških kaosa. Ja sam pitanje svih pitanja, pepeo svih zgarišta, križ svih putova, knjiga svih neznanja, suza svih bolova, žuč svih jedova, žarište svih pomrčina« (Matoš, 1973, I, 155).

Matoš zna spominjati Djevicu Bogorodicu Mariju napose mu je drago njezino svetište na Kamenitim vratima. Kaže da »svima je poznat moj kult Madone, orgulja, lijepog pjevanja i latinske kulture« (Matoš, 1973, IV, 29). Kao stanovnik Griča često je prolazio pokraj Gospine slike. Gričku "sakralnu" atmosferu dopunjuje i činjenica kako mu »tu tatek orgulja kod sv. Marka«. On je pak sam u djetinjstvu pjevao u dječjem zboru crkve sv. Katarine. O sebi još piše da je svirao »u muzikšulu i katedrali«, a sjećajući se Zagreba kaže da mu »kao balavcu teku suze niz obraze, zamislivši Grič i Kaptol, pepeljasti Kaptol sa Šalate u gloriji ljetnoga neba [...] i onda — po Bogu divnu grabrovu aleju sv. Ksavera (za mene najljepše mjesto na kugli zemaljskoj) s onim groznim lopužama kraj Jezusa« (Matoš, 1973, XX, 44). U zanosu piše, upravo pjeva o Majci Božjoj od Kamenitih vrata u već spomenutom eseju *Kod kuće*, nakon 11 godina izbjivanja iz Zagreba: »A dalje, lijevo, na nizbrdici, pod kulom na starogradskim dverima sja i bliješti u starinskim uresima veličanstvena španjolska lučica u ružičastoj tamnoj aureoli i u zlatu od molitava, u duzi od sirotinjskih suza i čemera. Kao djetinji sanak sja nad izdrpanim, crnim, nemoćnim bapskim i prosjačkim molitvama — Ona, zvijezda mora i ruža neba, Ljubav, Djevica i Mati, Marija banske zastave i zaštitnica Hrvatske, Marija, Naša Gospa Zagrebačka!« (Matoš, 1973, IV, 35).

U tekstu pak koji slijedi povezuje Srce Marijino i Srce njezina Sina Isusa — oba u ozračju njihove žrtve i ljubavi, oganj iz njih sjaji (*Za narod*). Vidi se da su mu poznate vjerničke pobožnosti. Iako nije teolog, na prikladan način izriče teološku misao: »U ljevici Bogorodice oživio i procvao je ljiljan: Srce na njenom zobuncu, cvijećem okrunjeno i ljutim mačem probodeno, sja i blista snagom svete žrtve, a iz srca Isusovog, krvavim trnjem urešenog i izbodenog, gori i suklja plamen u žaru sloge, ljubavi i junačke pjesme, zapalivši sva srca, cio svijet« (Matoš, 1973, II, 220).

Ponekad Matoš izriče jače religiozne misli i sadržaje. U njegovim tekstovima ne nalazimo mnogo duhovno–teoloških asocijacija, ali dotiče biblijske događaje i simboliku: *Kainov grijeh, Abrahamovu žrtvu, jerihonsku trubu, Jobove nevolje, vode Babilona, kokota Petra apostola, mučila Sina Božjega*. Zatim crkvene blagdane: *Božić, Uskrs, Tijelovo, Dušni dan*, kao i *Majku Božju*, napose od *Kamenih vrati, Angelus*, odnosno *Ave Maria* — glas zvona i pozdravljenje.

Naš pisac zna biti zaokupljen teološkim promišljanjima o književnoj etici i moralnoj estetici. On je »na strani humanog sadržaja i kulturnog izričaja u književnosti, u duhu tradicionalne etike i religiozno formirane svijesti« (Šimundža, 2004, 157). Etika i estetika moraju u književnosti ići zajedno. Njega su u književnosti zanimala moralno–etička pitanja, pa je govorio o potrebi da pisac kroz pisanje moralno djeluje, pa makar osobno i ne živio moralno. Matoševo bogatstvo izričaja katkad uključuje kršćansku teološko–antropološku misao. U ovoj koja slijedi (*Kuća*) kao da se oslanja na poznate riječi sv. Pavla iz poslanice Korinćanima: »Ili zar ne znate? Tijelo vaše hram je Duha Svetoga koji je u vama« (1 Kor 6,19): »Već stari osjetiše da je naše tijelo kuća, jer samo onaj je čovjek tko je živa kuća Božja: templum Dei absconditi, živa crkva, gdje je duh svećenik, srce oltar,

oči — dva divna prozora i kroz njih se naš zagonetni mikrokozam ogleda u zrcalu zakona stvarnosti» (Matoš, 1973, IV, 75–76).

Krajem 1913., nekoliko mjeseci prije smrti, Matoš je proveo u Rimu na liječenju grla. Obilazi i upoznaje Vječni Grad. Oduševljen je njegovim spomenicima, umjetničkim i sakralnim ozračjem te »sav odiše kršćanskom vedrinom i hrvatskim ponosom« (Šimundža, 2004, 165). Matoš voli Rim i iz Vječnoga Grada piše za zagrebački *Obzor* feljtone iz kojih zrači zanimanje za vjersko. To pokazuju i naslovi tekstova: *Rimska zvona*, *Zavod sv. Jeronima*, *Crkve i tamnice*. Uz sjećanje na Dantea, Veronikin rubac i hrvatske hodočasnike (romare), radosno govori o povezanosti Hrvata sa središtem katoličanstva i hrvatskim “rimskim” identitetom (*Salve, dea Roma!*): »Kad uvečer slušam tamni, utješljivi i slatki psalam metala rastopljenog u večernju molitvu *Angelusa*, zvuci lete u visinu kao bijele, čiste grlice biblijske. Nebesa su tako blizu da ih dodirujete zanosnom rukom kao jabuke sa rajске grančice. Hram prvostolnik [bazilika sv. Petra], mrk i veličajan u modernom bogomračju banalne gradske okolice, tone i tone u mrak i baca na grad i čelo tešku, pobožnu svoju sjenu. Ali to nije obična sjena, sjena veličajne kupole Michelangela, čistog, stidljivog i pobožnog tirana. To je sjena svjetske historije, sjena Čovjeka, i hrvatski skromni hodočasnik, nesrećni sin nesrećne domovine, gubi u tom času kukavnu vezu sa svojim slučajnim determinizmima, osjećajući i svu srodnost s tim veličajnostima i čovječanstva i duše europske. Cijeli niz djedova mojih primaše ovdje svoj duševni sadržaj, postaviši prvi bedem latinske civilizacije proti Istoku. [...] U Rimu se kao član katoličkog naroda i latinske kulture smatram pomalo kod kuće [...] Romo, vječna boginjo! Ako i Hrvat, civis Romanus sum! Najbolja naša hrana bijaše mlijeko iz vimena rimske vučice« (Matoš, 1973, XI, 273–275).

Igrao se simbolima, aluzijama, metaforama. Bio je izvrstan stilist i gotovo da nema književnih formi (osim romana!) u kojima nije dolazila do izražaja njegova satiričnost. Pisanje mu je melodiozno, a to je i shvatljivo, jer je kao odličan svirač violončela imao profinjen glazbeni osjećaj. O zaštitnici crkvene glazbe i glazbenika — sv. Ceciliji — piše oduševljeno, posjećujući njezinu baziliku u Rimu, gdje se nalazi poznati Madernin kip te svete. Zanesen je umjetnikovom skulpturom te izriče svoje shvaćanje kršćanskoga mučeništva i iznosi uzvišene misli uz nasilnu svetičinu smrt:

»Na Cecilijino bijah u crkvi posvećenoj zaštitnici muzike u Trastavereu, nekadašnjem Ghettu židovskom, diveći se divnoj Maderninoj statui svete. Istog dana bijahu divne svečanosti u katakombama, odakle su prenesene vamo moći melodijske svete.

Ti je gledaš, danas, 22. studenog 1913. — gledaš taj bijeli kip, težinu polegla na grob a tako blijedu i, već si pisao o ljudima teškim kao zemlja ali gle, evo i svete bijele kao snijeg poput hermelinske mrlje na blatu naše svakodnevice. Stefano Maderno, imaginarno tijelo ove rimske mučeničke kršćanke, dvadesetogodišnje tijelo, polegao je na zemlju prije četiri stoljeća, zaodjenuvši ga u plastiku mramora, tada kada su obnavljali taj starodrevni hram neugledne spoljašnjosti u neredu starih kućerina koji tamo stoji još od IX. stoljeća kao mala, skromna,

bazilika izrasla iz podzemlja vjere, iz u katakombe skrivene nade. Ne, ne da se zamisliti da je laž digla te božanske hramove, slične nebu, i da laž trune u katakombama... O ne, to nije kip već smrt koja se u kamenu zapisuje, klanje koje se vječno ponavlja i nikako da se izvrši, završi i prekine. Melodije svetica, sveta Cecilija, čuje anđele i pjeva s njima. Tri put prerezanog grla ona pjeva usprkos tijelu, svijetu, materiji i nožu. Koja sreća za umjetnost, za civilizaciju, što je katolicizam, prije svega plastičan, odolio antiestetičkim jurišima pravoslavnih i protestantskih ikonoklasta« (Sebić, 2014, 43).

Od *Rimskih feljtona* izdvojit ćemo *Holocaustum divini amoris* (“Žrtva božanske ljubavi”), gdje pisac spominje sv. Ignacija Loyoloskoga i značenje Družbe Isusove u Katoličkoj crkvi. Autor ovih redaka kao isusovac rado ističe pohvale koje je Matoš napisao o Ignacijevim *Duhovnim vježbama* i njegovu učenju: »U *Duhovnim vježbama* nalazimo najbolje djelo praktične psihologije i najbolju metodu za podizanje vlastite duševne energije, jer ta duhovna gimnastika nije služila velikom svecu za sterilne ekstaze i kontemplacije, već kao izvor svih energičnih činova, pa savjetuje: ‘Razvijaj sebe samim sobom, ne zbog naslade već zbog akcije.’ Neuk, šepav, nizak (metar 58 centimetara visine), poštavajući se kod hodanja, učinio je, u skeptično doba poput našega, prava čudesa krajnjim naporom svoje herojske volje, pa nam može služiti kao izvrstan učitelj pored najdivnijih poznatih primjera ljudske energije. Ma što se prigovaralo probabilizmu, jezuite su ipak u stvari proti protestantskim determinizmima branioci onog načela slobodne volje bez kojega se ne da ni zamisliti princip osobne moralne odgovornosti i kult duševne energije« (Matoš, 1973, XI, 321).

A za značenje sv. Ignacija, odnosno Družbe Isusove u hrvatskoj povijesti Matoš kaže da »dakle, ne bijaše Loyole, Hrvatska danas možda ne bi bila katolička i tko zna kako i na koju stranu bi nas bila zavezla naša zlehuda narodna sudbina« (Matoš, 1973, XI, 316).

Matoš je bio refleksivan pisac više u proznim djelima, manje u poeziji. Katolička vjera označavala je temelj njegova bića, pa i tada kada joj se svojim praktičnim životom protivio. »Upavši u grijehe, jasnije je vidio Boga (gubitak milosti i osjećaj Božje onostranosti kroz odsutnost u duši) i istinitost katoličke vjere kojoj se vraćao i na kojoj je crpio svoje vjersko nadahnuće« (Čić, 2006, 124). U kritičkom načinu govora i pisanja znao je izreći neobične iskaze na račun katoličanstva. Sve je to nekako bilo u skladu s njegovim slobodarskim načinom razmišljanja i djelovanja. No u isto vrijeme bio je ponosan što je katolik, smatrajući da katoličanstvo spada na njegov identitet.

Pišući o Matoševim pjesničko–proročkim inspiracijama Vladimir Horvat napose dotiče tri pjesme: *Gospa Marija*, *Prvi Svetom kralju*, *Serenada* (Horvat, 2014, 408–409). Među najpoznatijima je *Gospa Marija*, objavljena poslije autorove smrti. Pjesnik pjeva o ljubavi prema vlastitoj majci, povezujući ju s ljubavlju prema domovini, a sve u molitveno–religioznom doživljaju njegove duše sa žarkim usklikom na kraju — *amen!*:

*Ima jedna mala gospa Marija,
Što sve mi draža biva što je starija.*

*Dojila me mlijekom svoje ljubavi,
Učila me ovaj jezik ubavi,*

*Jer ona me je prvog trudno rodila,
Za ručicu me slabu prva vodila.*

*S kojim ću i onda slatko tepati,
Kada ću za plotom možda krepati.*

*Prva me na ovom svijetu volila,
Prva se za mene Bogu molila,*

*Samo tebe volim, draga nacija,
Samo tebi služim, oj Kroacijo,*

*Kupala me suzom, Bog joj platio,
Andeo joj suzom suzu vratio;*

*Što si duša, jezik, majka, a ne znamen,
Za te živim, samo za te, amen!*

(Matoš, 1973, V, 120)

Sonet *Pri svetom Kralju* (zagrebačka prvostolnica) stapa u jedan lik dva hrvatska bana: sisačkog pobjednika Tomu Erdödiya Bakača, čiji je grob u katedrali sa spomenikom, i Ivana Erdödiya, koji je 1790. na saboru u Budimu izrazio negodovanje zbog uvođenja mađarskoga jezika u Hrvatski sabor. Ističe pravno načelo da jedno kraljevstvo (Ugarska) ne može propisivati zakone drugomu (Hrvatska). Matoš spominje ženu — Majku Domovinu, koja s križem cijele nacije dolazi na Banov grob. Hrvatska je za njega »kristolika mučenica« (Coha, 2015, 168):

*Prozor Stjepanovog Doma
Priča gotski san.
Modri tamjan i aroma
Puni sveti stan.*

*Stanac kamen, hrabri Toma
Erded, Bakač ban,
Heroj sisačkoga sloma
Sja ko onaj dan.*

*U katedralu, kad su teške noći,
Na Banov grob zna neka žena doći
S teškim križem cijele jedne nacije,*

*A kip joj veli: Majko, audiant reges:
Regnum regno non praescribit leges,
I dok je srca, bit će i Kroacije!*

(Matoš, 1973, V, 16)

U svojem doživljavanju Hrvatske, Matoš ju povezuje s transcendencijom, a napose s Blaženom Djevicom Marijom. Hrvatska je za njega »kao ‘palo božanstvo’ koje zaslužuje rekanonizaciju, kao relikvija bez premca i uvjet svekolikog

hrvatskog bitka, njegova zagovornica i veza s Vječnošću, ona je Majka naših Sedam Žalosti i Gospa naših Sedam Radosti» (Coha, 2015, 169).

U *Serenadi* povezuje ljubav prema Hrvatskoj, Hrvatici i Blaženoj Djevici Mariji, imajući opet pred očima lik Majke Božje od Kamenitih vrata:

*Ja te volim, jer si ljubav Zemlje
Iz koje niknuh, Hrvatice draga:
Ko Bogomajka na Kamenih vratih,
Što dušom sija kada preko praga
Gričkog bruji mračni Angelus.¹*

(Matoš, 1973, V, 13)

U Matoševu razmišljanju prisutna je i vjera u prekogrobni život, a izriče ju na raznim mjestima. Nije to neko puko fraziranje, nego iskreni stav: »Kult mrtvih je, dakle, kult živih. Naša duša je život, tabernakulum za svete i čudotvorne moći prošlosti. Dušni dan, dan mrtvih je dan života, života u nama. Samo onaj živi koji je vazda spreman umrijeti« (Matoš, 1973, V, 269).

U književnom stvaralaštvu Matoš je “konzervativan modernist” i “svjetovan vjernik”. Odnosno »bio je liberalan vjernik i moderan katolik, više po tradiciji i kulturi, nego po životnom određenju [...] Ponosan je bio što je katolik, premda se nije u svemu slagao sa svojom Crkvom, posebno joj je predbacivao konzervativnost i socijalne propuste« (Šimundža, 2004, 169–170). Izražavanje mu često sadrži suprotnosti, što zapravo spada u stil njegova pisanja. Vjerskim je temama pristupao impresionistički i psihološki. O Matošu kao praktičnom katoliku ne može se mnogo govoriti jer se o vlastitoj osobnoj vjeri i nije baš izjašnjavao. »O svojim vjerskim ubjedenjima ili neubjedenjima neću da pišem. Da se hvalim svojim katoličanstvom, bio bih smiješan kao onaj farizej u crkvi [...] Da grdim katolicizam, radio bih protiv svoga uvjerenja koje mi govori da valja, već iz poštovanja svojega, štovati svačije vjerovanje« (Matoš, 1973, XIII, 22). Vjerske stavove spominje uz one rodoljubne i kulturološke gotovo kao usput. No nikada se vjere nije odricao, pa ni tada kada ju na vlastitom životnom putu nije slijedio.

Bit će onih koji će smatrati da je traženje religioznosti i religioznih motiva u Matoševu stvaranju ponekad “nategnuto”. Međutim, nesumnjivo je iz mnogih njegovih spisa strujalo iskreno vjersko opredjeljenje. Bit će i onih koji će Matošu odricati vjernički profil zato što je znao biti kritičan i prema katolicizmu i prema Crkvi. No kršćanska, katolička vjera ne može mu se zanijekati, makar ona bila vrlo osebujna i subjektivno–individualistička.

1 Večernji zvon andeoskoga pozdravljenja Mariji.

Literatura

- Biblija. *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*. Imprimatur: Hrvatska biskupska konferencija, 10. listopada 2008. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2015.
- Coha, Suzana (2015). Antun Gustav Matoš — Domovina, nacija, identitet. *Nova Istra*, 20(1–2), 161–173.
- Čić, Emil (2006). *Religijsko–filozofski aspekti u književnosti A. G. Matoša*. Zagreb: E. Čić.
- Horvat, Vladimir (2014). A. G. Matoš — refleksije uz 100. obljetnicu smrti: Pjesničko–proročke inspiracije i poruke. *Obnovljeni Život*, 69(3), 407–410.
- Matoš, Antun Gustav (1973). *Sabrana djela*. Vol. 1–20. Zagreb: JAZU.
- Sebić, Mirko (2014). Holocaustum divini amoris — ili, kako da vam kažem, opet furtimašimo! *Nova riječ: Časopis za književnost i umjetnost* (Subotica), 1, 38–44.
- Šimundža, Drago (2004). *Bog u djelima hrvatskih pisaca*. Zagreb: Matica hrvatska.